

Припинення існування об'єкта права користування лісами

Постановка проблеми. Щороку в Україні вирубується близько 14 млн. гектарів лісів, окрім цього величезний збиток завдається лісовими пожежами, зазнає значних втрат лісова різноманітність. Разом з тим економічне значення лісів неможливо переоцінити. Воно полягає у тому, що ліси є основним джерелом лісових ресурсів, тобто деревини, технічної й лікарської сировини, кормових, харчових та інших лісових продуктів, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва [1, с.23]. Належне правове регулювання права користування лісовими ресурсами набуває особливого значення в умовах постійного скорочення лісів та зростаючої потреби у продукції їх використання. Постійне скорочення лісів вимагає посилення заходів щодо відтворення та охорони лісових ресурсів, особливо за умов припинення існування самого об'єкта права використання лісових ресурсів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема використання та охорони лісів розглядалася в роботах таких вчених, як Г. І. Балюк [2], А. П. Гетьман [3], Т. Г. Ковальчук [3], С. М. Шершун [4], С.В. Шарапової [5] та ін.

Недостатньо дослідженою на сьогодні є проблема належного правового регулювання наслідків припинення існування об'єкта лісокористування з метою охорони та відновлення лісів як цілісного природного комплексу.

Метою дослідження є вивчення окремих питань розмежування постійного та тимчасового лісокористування за підставами їх припинення, а також окреслення певних прогалін у правовому регулюванні підстав припинення права лісокористування внаслідок припинення об'єкта цього права та пошук шляхів правового забезпечення сприяння відновлення лісових ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Доцільно підкреслити суттєву різницю між постійним та тимчасовим лісокористуванням. Значну увагу дослідженню

відмінностей між постійним та тимчасовим лісокористуванням було приділено Т. Г. Ковальчук, яка проводить розмежування між ними за такими критеріями, як об'єкт, суб'єкт, зміст, порядок набуття, обсяг прав та обов'язків, правопосвідчуючі документи [6, с.148-152]. Так, до основних характерних рис постійного лісокористування віднесено: 1) об'єктом є ліси на земельних ділянках державної та комунальної власності; 2) суб'єктами можуть бути лише спеціалізовані державні або комунальні лісогосподарські підприємства, інші державні та комунальні підприємства, установи та організації, у яких створені спеціалізовані господарські підрозділи; 3) зміст становлять права і обов'язки постійних лісокористувачів, визначених законодавством та спеціальними дозволами; 4) право постійного лісокористування набувається у порядку надання або вилучення і наступного надання земельних ділянок державної або комунальної власності на невизначений термін для ведення лісового господарства; 5) справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісогосподарського призначення; 6) неможливість вільного розпорядження лісами на земельних ділянках державної або комунальної власності без рішення органів державної влади або органів місцевого самоврядування; 7) може бути припинено лише з підстав, визначених законом; 8) посвідчується державним актом на право постійного користування земельною ділянкою [6, с.148-149].

Наведені класифікаційні критерії вочевидь не є вичерпними, оскільки неврахованим є особливості припинення постійного та тимчасового лісокористування. Серед ознак постійного лісокористування Т.Г. Ковальчук виділяє в тому числі й те, що воно може бути припинено лише з підстав, визначених законом. Проте й тимчасове лісокористування також може бути припинено виключно за встановлених законом підстав.

Підстави припинення права користування лісами містяться у ст. 22 Лісового кодексу України [7], перелічені в цій статті підстави стосуються виключно постійного лісокористування, до них відносяться такі: 1)

припинення права користування земельною лісовою ділянкою у випадках і порядку, встановлених законом; 2) використання лісових ресурсів способами, які завдають шкоду навколишньому природному середовищу, не забезпечують збереження оздоровчих, захисних та інших корисних властивостей лісів, негативно впливають на їх стан і відтворення; 3) використання лісової ділянки не за цільовим призначенням.

Підстави припинення права користування земельною лісовою ділянкою містяться у ст. 141 Земельного кодексу України [8], яка встановляє загальні підстави припинення права користування земельними ділянками будь-якого цільового призначення.

Частина 2 ст. 22 Лісового кодексу України має посилання на ст. 78 цього ж кодексу, яка закріплює підстави припинення тимчасового лісокористування. До підстав припинення тимчасового лісокористування згідно цієї статті відносяться: 1) добровільна відмова від використання лісових ресурсів; 2) закінчення строку, на який було надано право використання лісових ресурсів; 3) припинення діяльності лісокористувачів, яким було надано право використання лісових ресурсів; 4) порушення правил і норм, умов спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів; 5) використання лісових ресурсів способами, які негативно впливають на стан і відтворення лісів, призводять до погіршення навколишнього природного середовища; 6) порушення встановлених строків справляння збору за використання лісових ресурсів; 7) використання лісової ділянки не за цільовим призначенням; 8) невідшкодування в установленому порядку збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок порушень лісового законодавства, та невиконання вимог щодо усунення виявлених недоліків.

Постійне лісокористування безпосередньо пов'язане з земельною лісовою ділянкою і втрата права на її використання одночасно є підставою припинення й постійного лісокористування, тоді як припинення права на земельну лісову ділянку не є підставою припинення тимчасового лісокористування.

Чинне законодавство не містить такої підстави припинення права лісокористування, як випадкова (не з вини лісокористувачів) загибель лісу як об'єкта лісокористування.

На наш погляд, можна виокремити два види випадкової загибелі лісу: по-перше, пошкодження земельної ділянки лісового фонду, що не дозволяє використовувати її за цільовим призначенням (в значенні пошкодження родючості ґрунту, що виключає можливість використовувати відповідну земельну ділянку для потреб лісового господарства, зокрема, для відновлення на ній лісової рослинності); по-друге, загибель лісової (деревинної і чагарникової) рослинності на земельних ділянках лісового фонду, зокрема, внаслідок пожежі, іншого стихійного лиха чи негативних антропогенних факторів.

Одним із засобів забезпечення охорони рослинного світу, в багатьох випадках нерозривно пов'язаного з лісами, п. 2 ст. 26 Закону України "Про рослинний світ" [9] передбачає заборону та обмеження використання природних рослинних ресурсів у разі необхідності. Законодавством не визначено випадки такої необхідності. Вбачається, що такий захід охорони рослинного світу зумовлений необхідністю збереження окремих елементів рослинного світу, у тому числі й лісових ресурсів. Суттєвий вплив на їх стан здійснюють як антропогенні, так і суто природні фактори. Природні фактори, як правило, не підконтрольні людській діяльності, проте антропогенний вплив на окремі лісові ресурси можна обмежити з метою збереження біорізноманіття на відповідних земельних ділянках. Звісно, дозволи на спеціальне використання природних лісових ресурсів надаються з урахуванням кількісного та якісного їх стану на окремих лісових земельних ділянках. Однак негативний вплив на стан відповідних лісових ресурсів внаслідок дії природних або антропогенних факторів можливий і в процесі здійснення їх спеціального використання, що позначатиметься на кількісному і якісному їх стані. У випадку заподіяння значної шкоди

кількісному чи якісному стану лісових ресурсів, право їх спеціального використання вбачається за доцільне припинити.

Уявляється, що така підстава припинення права використання лісових ресурсів, як випадкова загибель лісу повинна бути передбачена лісовим законодавством. Причому ця підстава припинення згаданого права враховуватиме обидва названі випадки загибелі лісу. У деяких випадках припинення права використання лісових ресурсів на тих земельних ділянках, що зазнали істотного пошкодження, з метою їх відновлення може виявитися недостатнім.

Тут мається на увазі не лише припинення права використання лісових ресурсів на тих земельних ділянках, на яких має місце пошкодження земельних ділянок лісового фонду або знищення лісових ресурсів, але й лісокористування на тих земельних ділянках, що безпосередньо не постраждали, але суттєво пов'язані з пошкодженими (знаходяться поблизу пошкоджених земельних ділянок) і складають єдиний біогеоценоз. Інакше кажучи, мова йде про ті земельні ділянки, лісокористування на яких має безпосередній вплив на відновлення постраждалих елементів лісу на пошкодженій території. Адже Лісовий кодекс України визначає ліс як тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Ліси – це самостійний і відтворюваний об'єкт природи і складова навколишнього природного середовища; об'єкт рослинного світу; об'єкт власності у вигляді сукупності дерев, чагарників, іншої лісової рослинності, ґрунтового покриву; джерело одержання деревини та іншої лісової продукції, що є базою для ведення різних галузей господарювання; об'єкт природи, який виконує кліматорегулюючі, захисні, водоохоронні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні та інші функції та який впливає на навколишнє природне середовище;

розміщений на спеціально виділених землях і зареєстрований у державних лісооблікових документах як ліс, об'єкт власності, управління, використання та охорони [10, с.25]. Саме взаємопов'язаність та взаємний вплив природних компонентів (елементів лісу) є одним з визначальних чинників віднесення лісу до типів природних комплексів.

Висновки. Отже вбачається доцільним закріпити припинення права використання лісових ресурсів на території, безпосередньо пов'язаній з постраждалою (земельною ділянкою, природні ресурси якої зазнали істотного пошкодження), у зв'язку з необхідністю відновлення лісових ресурсів на ній; тобто закріплення в якості самостійної підстави припинення права використання лісових ресурсів в разі, коли продовження будь-якого спеціального використання лісових ресурсів лісокористувачем унеможливуватиме або істотно перешкоджатиме відновленню природних компонентів лісу на пошкоджених земельних ділянках. Зазначене припинення, на нашу думку, потребує свого закріплення у Лісовому кодексі України.

Запропоновану підставу вбачається за доцільне передбачити як самостійну до припинення права використання лісових ресурсів, оскільки вона не охоплюється жодною з наявних у ЛК України підстав його припинення.

Закономірним постає питання щодо подібної ситуації з постійним лісокористувачем. Звісно, у разі випадкової (не з вини постійного лісокористувача) загибелі лісової рослинності як на території окремого постійного лісокористувача, так і на прилеглий до неї, що нерозривно (біологічно) пов'язана з пошкодженою, право постійних лісокористувачів на відповідні земельні ділянки лісового фонду, зазвичай, не може бути примусово припинено. Це обумовлено, насамперед, тим, що відновлення лісів і лісорозведення здійснюється саме постійними лісокористувачами (ч. 1 ст. 81 ЛК України). Проте можливо припинити окремі види використання

лісових ресурсів, продовження використання яких унеможлиблює або суттєво перешкоджає відновленню відповідних природних компонентів лісу.

Таким чином, можливо сформулювати пропозицію щодо доповнення ч.1 ст. 78 ЛК України пунктом 9: «Загибель лісу внаслідок природних чи антропогенних факторів, у тому числі й встановлення необхідності відновлення лісових ресурсів на ділянках, що безпосередньо не постраждали».

Подальші перспективи наукової роботи в сфері лісокористування повинні бути спрямовані на вдосконалення правового регулювання раціонального використання та відтворення лісів з урахуванням взаємопов'язаності його природних елементів.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню місця припинення існування об'єкта лісокористування серед правового регулювання правоприпиняючих фактів права користування лісами. Окремо акцентовано увагу на питанні розмежування постійного та тимчасового лісокористування за підставами їх припинення. Окреслені певні прогалини у правовому регулюванні підстав припинення права лісокористування внаслідок припинення об'єкта цього права. Зроблено висновок щодо доцільності закріплення припинення права використання лісових ресурсів на території, безпосередньо пов'язаній з постраждалою земельною ділянкою, природні ресурси якої зазнали істотного пошкодження.

Ключові слова: лісові відносини, право лісокористування, постійне та тимчасове лісокористування, припинення права лісокористування, загибель лісу, відновлення лісових ресурсів.

Список використаних джерел: 1. Корнєєва К. Ю. Поняття лісу як предмета лісового права // Юридичний вісник. 2010. № 4 (17). С. 23-27. 2. Балюк Г. І. Екологічне право України : конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини) : навч. посіб. Київ, 2006. 192 с. 3. Науково-практичний коментар Лісового кодексу України/Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, Т. Г. Ковальчук та ін. ; за ред. Г. І. Балюк. Київ, 2009. 368 с. 4. Шершун С. М.

Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2005. 17 с. **5.** Шарапова С. В. Особливості правової охорони земель лісогосподарського призначення // Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 4. С. 206-208. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/64.pdf (дата звернення: 20.12.2016). **6.** Ковальчук Т. Право постійного і тимчасового користування лісами: юридичні ознаки та особливості змісту // Право України. 2011. № 2. С. 148-155. **7.** Лісовий кодекс України : від 8 лютого 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 21. Ст. 170. **8.** Земельний кодекс України: від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3. Ст. 27. **9.** Про рослинний світ : закон України : від 9 квітня 1999р. // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 22–23. Ст. 198. **10.** Корнеєва К. Ю. Поняття лісу як предмета лісового права // Юридичний вісник. 2010. № 4 (17). С. 23-27.

Киреева И.В. Прекращение существования объекта права пользования лесами

Аннотация. Статья посвящена исследованию роли прекращения существования объекта лесопользования в правовом регулировании правопрекращающих фактов права пользования лесами. Акцентируется внимание на вопросе разграничения постоянного и временного лесопользования по основаниям их прекращения. Очерчены определенные пробелы в правовом регулировании оснований прекращения права лесопользования вследствие исчезновения объекта этого права. Сделан вывод относительно целесообразности закрепления прекращения права использования лесных ресурсов на территории, непосредственно связанной с пострадавшим земельным участком, природные ресурсы которого испытали существенное повреждение.

Ключевые слова: лесные правоотношения, право лесопользования, постоянное и временное лесопользование, прекращение права лесопользования, гибель леса, возобновления лесных ресурсов.

Кирєєва І.В. Припинення існування об'єкта права користування лісами.

Анотація. Стаття присвячена дослідженню місця припинення існування об'єкта лісокористування серед правового регулювання правоприпиняючих фактів права користування лісами. Актуальність статті обумовлена тим, що постійне скорочення лісів вимагає посилення заходів щодо відтворення та охорони лісових ресурсів, особливо за умов припинення існування самого об'єкта права використання лісових ресурсів. Метою статті є вивчення окремих питань розмежування постійного та тимчасового лісокористування за підставами їх припинення, а також окреслення певних прогалин у правовому регулюванні підстав припинення права лісокористування внаслідок припинення об'єкта цього права та пошук шляхів правового забезпечення сприяння відновлення лісових ресурсів. У статті окремо акцентовано увагу на суттєвій різниці між постійним та тимчасовим лісокористуванням. Проаналізовані характерні риси як постійного, так і тимчасового лісокористування, що визначаються в правовій літературі, як звичайні для такого розмежування. Зроблено висновок, що наведені класифікаційні критерії вочевидь не є вичерпними, оскільки неврахованим є особливості припинення постійного та тимчасового лісокористування. Встановлено, що постійне лісокористування безпосередньо пов'язане з земельною лісовою ділянкою і втрата права її використання одночасно є підставою припинення й постійного лісокористування, тоді як припинення права на земельну лісову ділянку не є підставою припинення тимчасового лісокористування. Зроблено висновок щодо доцільності закріплення припинення права використання лісових ресурсів на території, безпосередньо пов'язаній з постраждалою земельною ділянкою, природні ресурси якої зазнали істотного пошкодження.

Ключові слова: лісові відносини, право лісокористування, постійне та тимчасове лісокористування, припинення права лісокористування, загибель лісу, відновлення лісових ресурсів.